

A mi Ruszisztikánk – Tanulmányok a 20/25. évfordulóra

Szerk. Szvák Gyula, Russica Pannonicana, Budapest, 2015. 416 oldal

Az évtizedes hagyományokra visszatekintő magyar ruszisztikai kutatásoknak több helyszíne is van. Oroszország történetét immáron intézményesült keretek között kutatják Pécsen, Szegeden, Szombathelyen és Budapesten. A ruszisztikai műhelyek közül azonban különleges szereppel bír az utóbbi, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Ruszisztikai Központja, amely 2015-ben ünnepelte fennállásának 20 éves jubileumát. Valójában azonban kettős évfordulóról van szó, hiszen az adott év egyben a Ruszisztikai Központ előzményének és alapjának tekinthető Ruszisztikai Intézet létrejöttének 25. évfordulóját is jelentette. Ennek a kettős dátumnak

a tiszteletére jelent meg *A mi Ruszisztikánk* című tanulmánykötet Szvák Gyula professzor szerkesztésében, a Ruszisztikai Könyvek sorozat 40. tagjaként.

A kötet tanulmányainak elrendezésében a tematikus felosztás mellett a kronológiai rend érvényesült. Ennek megfelelően a könyv öt nagyobb egységre bontható. Az első és az utolsó tematikus jellegű (historiográfiai, ill. orosz nyelvi és kultúrtörténeti tanulmányok), a másik három kronologikus (közép- és kora újkori, újkori valamint szovjet történeti tanulmányok). A kötet húsz szerző munkáját tartalmazza, kuriózuma, hogy a neves ruszisták munkássága mellett a feltörekvő generáció kutatásainak bemutatására is lehetőséget adott.

Az első blokkban három historiográfiai témájú tanulmány kapott helyet. Szvák Gyula Az „országismeret” budapesti iskolája címmel a magyar ruszisztika-kutatás budapesti ágának/irányvonalának történetét, fejlődésének ívét, valamint sajátos jellemző jegyeit mutatja be. Az áttekintésben fontos szerepet kapott az intézményi háttér létrejöttének folyamata, amelyben a Ruszisztikai Intézet és a Ruszisztikai Központ mellett hangsúlyos szerepet játszott a Magyar Tudományos Akadémia és az Eötvös Loránd Tudományegyetem együttműködésében megvalósult MTA–

ELTE Történeti Ruszisztikai Kutatócsoport is. *Medzibrodzky Alexandra* írásában F. Duchínski elméletének kritikai elemzését adja. A lengyel származású történész és néprajzkutató különbséget tett az árja szlávok és a turáni moszkoviták között. Úgy vélte, hogy míg a lengyel és az ukrán nép – valódi szlávok lévén – Európa magas rendű népei közé tartoznak, az oroszok a turáni népek csoportjába. A szerző Duchínski elképzeléseivel szemben az adott korszakban Ny. I. Kosztomarov orosz történész és Jan Baudouin de Courtenay lengyel nyelvész által megfogalmazott kritikai visszhangokat is bemutatja. Az orosz történetírás újabb tendenciáit vázolja fel *Suhajda Szabolcs*, aki a Rosszjizskaja Isztorija tudományos folyóirat tematikabeli változásainak példáján keresztül mutatja be az orosz történettudományban érvényesülő új irányvonalakat.

A kötet második nagyobb egységébe a közép- és korai újkor történeti tanulmányok tartoznak. *Szili Sándor* a kagán szó előfordulásának módját és gyakoriságát vizsgálja a 11. századi kijevi uralkodók címhasználatának tükrében. Ugyancsak középkori témát dolgoz fel *Gyóni Gábor* Oleg Szvjatoszlavics: törésvonalak és értékválasztások című írásában. Témája a 11–12. századi Rusz története, azon belül a kijevi nagyfejedelem, Vlagyimir Vszevolodovics Monomah és Oleg Szvjatoszlavics, valamint az Olgovicsok között kialakult küzdelem. *Szaniszló Orsolya* az orosz nők társadalmi integráció-

jának kérdéskörét vizsgálja I. (Nagy) Péter reformjainak nyomán. A szerző a 18. századi változások szemléltetése mellett ismerteti az azt megelőző időszak nőket érintő szokásait és kötelezettségeit.

Az újkortörténeti rész tartalmazza a legtöbb tanulmányt, amelyek többsége a 19. századhoz kötődik. *Sz. Bíró Zoltán* az orosz politikai rendszer struktúráját, szerkezetének legfőbb intézményi alappilléreit és működésének mechanizmusát taglalja. A szerző igyekszik rávilágítani arra, hogy a sokszor változatlanak tűnő államigazgatási rendszer ellenére a 18–19. század folyamán mégis végbementek azok a lényeges folyamatok, amelyek a hatalmi ágak szétválásához vezettek. *V. Molnár László* a magyar-orosz kapcsolatok egy érdekes szegmensét mutatja be Balugyánszky Mihály pályáján keresztül. A magyar származású jogász komoly karriert futott be a cári udvarban, ahol I. Sándor és I. Miklós uralkodása alatt szolgált. A tanulmány Balugyánszky Szentpétervárott töltött évei során végzett tudományos és politikai tevékenységét állítja a középpontba. A magyar és orosz múlt összekapcsolása után a francia-orosz kapcsolatok egy érdekes időszakával ismerkedhetünk meg. *Bodnár Erzsébet* Francia-orosz tárgyalások az Oszmán Birodalom felosztásáról, 1807–1808 című tanulmányában diplomáciatörténeti aspektusokat helyez előtérbe. A IV. koalíció vereségét követő francia-orosz béketárgyalásokon Napóleon és I. Sándor cár az euró-

pai ügyek rendezése mellett az Oszmán Birodalom jövőbeli sorsáról és esetleges felosztásáról is tárgyalt. Bodnár Erzsébet betekintést nyújt a keleti kérdés szempontjából fontos francia-orosz tárgyalások menetébe, valamint az Orosz Birodalomnak a Portával szemben alkalmazott politikájának változásai-
ba. *Mészáros Zsófia* Dmitrij Piszarevról írt tanulmányában az orosz nihilizmus ideológiájának és egyik legnagyobb alakjának munkásságát ismerteti. A politikai terror ideológiai megalapozásáról írt *Filippov Szergej*. Írása középpontjába az Orosz Népakart nevű radikális mozgalom, illetve annak eszmerendszere került. A szerző azt vizsgálta, hogy hogyan kezelték a mozgalom tagjai a terror kérdését és milyen ideológiai nézetekkel, érvekkel igazolták az általuk elkövetett merényletek sorozatát. A 19. századi részt *Nagy Szilvia* Vera Ivanovna Zaszulics – A terrorizmustól a marxizmusig című tanulmánya zárja. A narodnyik mozgalomhoz kötődő Zaszulics résztvevője és egyben végrehajtója volt az 1870-es évek politikai terror törekvéseinek. Politikai gondolkodásmódja azonban idővel fokozatosan eltávolodott a narodnyik ideológiától és a marxizmus felé fordult. Nagy Szilvia tanulmányában az ideológiák közötti személyes váltás folyamatának szakaszait mutatja be.

A kötet negyedik nagyobb egységét a szovjet érához kötődő, és annak történeti problémáit előtérbe helyező írások alkotják. Nyitóegy-

sége *Szilágyi Akos* Állam és formalizmus című tanulmánya. Az 1920-as évek formalista művészeti irányzatának képviselőit a sztálinista rendszer ellenségeinek tekintették, ugyanis az avantgard korstílus ún. „baloldaliságát” a Trockij-féle baloldali ellenzék eszmeiségével azonosították. A tanulmány elemzi a korszakra jellemző gondolkodásmódot, valamint a sztálini rendszer erre adott válaszreakcióit, amelynek emblematikus eseménye a Dmitrij Sosztakovics ellen indított per volt. Izgalmas témát dolgozott fel *Havas Ferenc* A „tudós” Sztálin: a marrizmus-vita című írásában, amely képet alkot a sztálini éra tudományos életének formálásáról és befolyásolásáról az 1948 utáni időszakban. A nyelvészet kérdéseiben kialakult vitában a hivatalos kormányzati/sztálini álláspont is képviseltette magát, az azonban kuriózumnak tekinthető, hogy az addig jellemző közvetett beavatkozás helyett ebben az esetben Sztálin személyesen vett részt a tudományos diskurzusban. Havas Ferenc a vita előzményeit és lefolyását elemzi. *Krausz Tamás* és *Varga Éva Mária* Az elhallgatott népiirtás: magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban című tanulmánya a II. világháborúban a Szovjetunió területén tevékenykedő magyar megszálló csapatok emberiség ellenes cselekedeteit tárja fel. Az Oroszországi Szövetségi Biztonsági Szolgálat levéltárában felellhető tábornoki perek dokumentumainak feldolgozása révén a szerzők a Keleti Meg-

szálló Csoport kötelékébe tarozó magyar gyalogos hadosztályoknak a civil lakossággal szemben alkalmazott bánásmódjának jellegére világítanak rá. Ugyancsak a keleti front viszontagságaival foglalkozik *Fóris Ákos*, aki a tengelyhatalmak által megszállt szovjet területeken alkalmazott partizán- és zsidópolitika összefüggéseinek bemutatására vállalkozott.

Az utolsó egység orosz nyelvi és kultúrtörténeti tanulmányokat foglal magába. *Kiss Ilona* a Pavel Florenszkij által megalkotott organikus Oroszország-képet elemzi. Florenszkij koncepciójának alapját a Szentháromság-főkolostor szolgáltatta, amely mintegy önmagában testesítette meg az orosz történelem és lét esszenciáját. *Schiller Erzsébet* az első világháborús orosz hadifogságot megélt magyar regényíró, Markovits Rodion művein keresztül mutatja be a hadifogság jelentette különös élethelyzetet, és az orosz

fogva tartókhöz kötődő kapcsolat formáit. *Gyimesi Zsuzsanna* Andrej Platonov *Szemétfúvó szél* című novellájának elemzésében a holokauszt előérzet adott műben való megjelenésének okait és indíttatásait vizsgálja. A kötetet *Pálosi Ildikó* nyelvészeti értekezése zárja, amely a jön/megy ige dinamikus és statikus jelentéseinek egymáshoz való viszonyát vizsgálja a mentális jelentéstartam tekintetében.

Bár Debrecenben Niederhauser Emil Budapestre való távozása, és Menyhárt Lajos tragikusan korai halála után a ruszisztikai kutatások háttérbe szorultak, a helyi olvasó mégis örömmel fedezheti fel, hogy a kötetben – Bodnár Erzsébet személynében – egy, korábban a Debreceni Egyetemen oktató szerző munkája is helyet kapott.

Schrek Katalin